

Міжнародна економіка

Надія КРИВЕНКО

**ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ
СПІВРОБІТНИЦТВО США,
КАНАДИ І МЕКСИКИ В КОНТЕКСТІ
УГОД НАФТА ТА ЮСМКА**

Резюме

Досліджено розвиток США, Канади та Мексики з урахуванням підписання нової Угоди ЮСМКА. Виокремлено відмінності від попередньої НАФТА відповідно до сучасних викликів. Проаналізовано зовнішню торгівлю об'єднання та його країн-членів, визначено їхні частки у загальній торгівлі, розраховано основні показники міжнародної торгівлі. Виявлено основні напрямки торговельних потоків та значення країн-партнерів один для іншого. Проаналізовано динаміку експорту з урахуванням періодів до та після укладання Угоди, а також досліджено зміни у внутрішньорегіональній торгівлі між країнами-партнерами.

Особлива увага приділена дослідженню зовнішньої торгівлі аграрною продукцією. Визначено її частку в зовнішній торгівлі. Розглянуто тенденції торгівлі з урахуванням інтеграції типу Північ-Південь та окреслено відповідні особливості. Вказано на вагоме значення аграрного сектору в результаті розгляду торговельної політики щодо аграрної продукції у новій Угоді ЮСМКА. Запропоновано врахувати окремі положення ЮСМКА в процесі укладання РТУ України в майбутньому, а також можливий вплив на торгівлю з нашою державою.

© Надія Кривенко, 2020.

Кривенко Надія, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, ННЦ «інститут аграрної економіки», Україна. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3439-432X>. Емейл: kryvenn@ukr.net.

Ключові слова

Міжнародна економічна інтеграція, НАФТА, ЮСМКА, зовнішня торгівля, розвиток, аграрна продукція.

Класифікація за JEL: F10, F13, F15, F53, Q17.

Актуальність теми дослідження

Значне збільшення інтеграційних угруповань у світі зумовлене очікуванням позитивних результатів від інтеграції. У зв'язку з цим передбачається і зростання обсягів торгівлі, і надходження інвестицій, і підвищення конкурентоспроможності продукції, і збільшення впливу на світовій арені, і ін. Інтеграція досягла значних результатів не лише у ЄС, а й у Північній Америці (НАФТА). Зазначимо, що країни-учасники інтеграційних утворень відрізняються за рівнем економічного розвитку. Так, інтеграція типу «Північ-Південь» – це зона вільної торгівлі, до якої входять значні виробники та експортери, яка успішно функціонує біля 20 років, в ній чітко виокремлюється країні-лідер. Проте наявність складнощів зумовили укладання нової угоди ЮСМКА.

Огляд попередніх досліджень

Питання міжнародної економічної інтеграції досліджуються вже десятиліття, водночас особливу увагу варто звернути на НАФТА. Так, D. A. Gantz розглядає укладання Угод про вільну торгівлю США з окремими країнами, він вважає, що одна з особливостей НАФТА – це значний обсяг трьохсторонньої торгівлі. Крім того, в Угоді розглядались питання інтелектуальної власності, державних закупівель та ін. [1, р. 308]. В. J. Condon, аналізуючи співробітництво країн НАФТА, розкриває значення та нововведення ЮСМКА [2, с. 30–48]. М. М. Бессонова виокремлює такі основні особливості інтеграційної взаємодії США, Канади та Мексики: тривалість економічної співпраці, яка розпочинається в роки їхнього оформлення як незалежних країн; питання охорони

праці та захисту навколишнього середовища; реалізація співробітництва на рівні громад і різних місцевих ініціатив, а не лише урядів та їхніх структур; комплексне співробітництво в межах НАФТА та нових угод [3, с. 293]. Н. Комар досліджує особливості формування ЗВТ і вплив на економічний розвиток країн [4], а А. Фатулаєва – їхню роль у світових інтеграційних процесах [5]. Н. В. Безрукова та Н. В. Джурка зазначають про позитивний вплив на усі країни-вони і стверджують, що «особливість північноамериканського економічного угруповання полягає в тому, що її учасники знаходяться у різних стартових умовах» [6, с. 9]. Г. М. Костюніна, проаналізувавши основні переваги та витрати інтеграції, виокремлює підвищення інвестиційної привабливості, стимулювання зростання зайнятості, динамічне збільшення взаємної торгівлі [7, с. 234–235]. Д. Ф. Вагапова розглядає вплив інтеграції на конкурентоспроможність країн і наголошує, що завдяки інтеграції збільшуються не лише темпи промислового виробництва, а також частка наукоємної продукції у ньому, хоча й неоднаково у країнах-членах [8, с. 106]. О. Г. Комкова у своїх дослідженнях стверджує про збереження напрямку на економічну інтеграцію у Північній Америці, в результаті аналізу нової Угоди між країнами угруповання [9, с. 50–58]. А. В. Даркіна розглядає вплив НАФТА на діяльність банківських систем, а також розвиток аграрного сектору [10].

Мета

Науковці зробили значний внесок у вивчення міжнародної економічної інтеграції, і безпосередньо НАФТА. Незважаючи на це, доцільно поглибити дослідження розвитку зовнішньої торгівлі країн загалом, а також внутрішньо-регіональних потоків до і після укладання угоди. Особливу увагу варто зосередити на аналізі торгівлі аграрною продукцією, врахувавши її особливості, актуальність питання продовольчої безпеки, а також те, що країни-члени є значними її виробниками та постачальниками. Дослідження особливостей та наслідків Угод, укладених між США, Канадою та Мексикою, може бути прикладом для України в процесі підписання регіональних торговельних угод надалі, а також є важливим щодо розвитку співпраці з цими країнами, насамперед з Канадою, з якою діє Угода про вільну торгівлю.

Виклад основного матеріалу

Хоча діяльність НАФТА мала позитивні результати в різних сферах для усіх її країн-членів, 30 листопада 2018 р. вони уклали нову Угоду CUSMA (Canada-United States-Mexico Agreement) [11], яку ще називають ЮМСКА –

USMCA United States-Mexico-Canada Agreement [12]. Загалом ЮСМКА відповідає НАФТА, зокрема щодо безмитного доступу до ринку, проте містить також оновлені та нові розділи щодо сучасних торговельних проблем та можливостей [11]. Е. А. Wayne зазначив, що у США є прекрасна можливість укласти сучасну торговельну угоду зі своїми сусідами та найбільшими клієнтами, причому наголошував, що варто залучити технологічні досягнення у торгівлі [13]. Відповідно у Угоді додано розділи щодо цифрової торгівлі, боротьби з корупцією, участі малих та середніх підприємств у зовнішньоекономічній діяльності, макроекономічна політика і валютний курс та ін. [9, с. 50–51]. Обговорено навіть питання щодо заробітної плати у сфері машинобудування, торговельної політики щодо аграрної продукції, зокрема молочної продукції, курятини, яєць та ін. Також розглядається співпраця у сферах торгівлі, сільського господарства, торгівлі автомобілями, енергетики, навколишнього середовища, інтелектуальної власності, вирішення суперечок, культури тощо, йдеться також про права корінних народів. ЮСМКА містить вимогу щодо перегляду угоди принаймні кожні шість років після набуття чинності. Перевірка має допомогти гарантувати, що угода є ефективною та актуальною для Північноамериканських робітників, а також допоможе вирішити проблеми на етапі їх виникнення і забезпечити стабільність для виробників та бізнесу. Встановлено термін дії угоди – 16 років, але після регулярного перегляду Сторони можуть продовжити її на наступні 16 років [11]. У процесі розвитку інтеграції окремих торговельних блоків можна простежити чимало змін щодо питань, зокрема торговельної політики тощо. Важливо зазначити, що хоча країни НАФТА значно відрізняються за рівнем економічного розвитку, проте позитивні зміни відбуваються в усіх країнах-партнерах, тобто не лише в США та Канаді, а й, безумовно, і Мексиці.

Кожна країна, укладаючи Угоду, мала свою мету, зокрема для США важлива диверсифікація зростання ринку на Південь [4, с. 115]. А. Фатулаєва зазначає, що США ставили ціль вільного руху їхніх товарів та послуг, захисту прав інтелектуальної власності, поєднання своїх інвестицій та нових технологій з природними ресурсами Канади й Мексики та дешевою робочою силою останньої, підвищення конкурентоспроможності та ін. Канада прагла більше приєднатись до випуску наукомісткої продукції, підвищити прибуток, забезпечити стабільний доступ на ринок Мексики та ін. Мексика планувала прискорити темпи розвитку своєї економіки, успішно реалізувати реформи та наблизитись до промислово розвинутих країн за рівнем розвитку через 10–15 років. Проте були побоювання щодо тиску на компанії Мексики з боку країн-партнерів, передусім у сфері сільського господарства, хоча для неї відкривався новий експортний ринок та джерела інвестицій через участь Канади [5]. Тобто країни прагли збільшити свій експорт, надходження інвестицій тощо, але були також відмінні цілі, що враховували наявність переваг країн-партнерів, а також ризики.

В. J. Condon, досліджуючи особливості НАФТА та ЮСМКА, зазначає, що відносини в країнах НАФТА, зокрема економічні, мають двосторонній характер [2, с. 30]. Науковець вказує на наявність елементів ЮСМКА, які відо-

бражають двосторонній характер північноамериканських зв'язків [2, с. 45]. До речі, спочатку Мексика запропонувала двосторонню угоду про вільну торгівлю з США [2, с. 31]. Як зазначає Е. А. Wayne, НАФТА мала складнощі, зокрема не були погоджені питання щодо торгівлі молочними продуктами, цукром, свіжими фруктами, м'ясом, а також вантажоперевезень, тимчасових дозволів на роботу, трудових прав та ін. [13]. Так, одні прогнозували розвиток торгівлі, економічне зростання, зазначали про збільшення доступності до споживчих товарів за нижчими цінами, створення більш ефективних виробничих процесів, підвищення рівня життя й умов праці. А інші вважали, що ЗВТ спричинить велику втрату робочих місць у США через перенесення виробництва до Мексики, а зниження у США заробітної плати недостатньо поліпшить стандарти праці та умови навколишнього середовища за їх межами [4, с. 115]. Н. Комар зазначає, що НАФТА привела до зростання інвестування між країнами, більшої відкритості торгівлі, хоча й передбачення щодо значних економічних вигод та великих втрат робочих місць не здійснилося [4, с. 115]. Д. В. Вагапова стверджує, що НАФТА є яскравим прикладом успішної інтеграції між країнами з різними рівнями економічного розвитку [8, с. 107]. Це може стати прикладом для вже створених угруповань, а також для країн, які прагнуть інтегруватись за відповідних початкових умов.

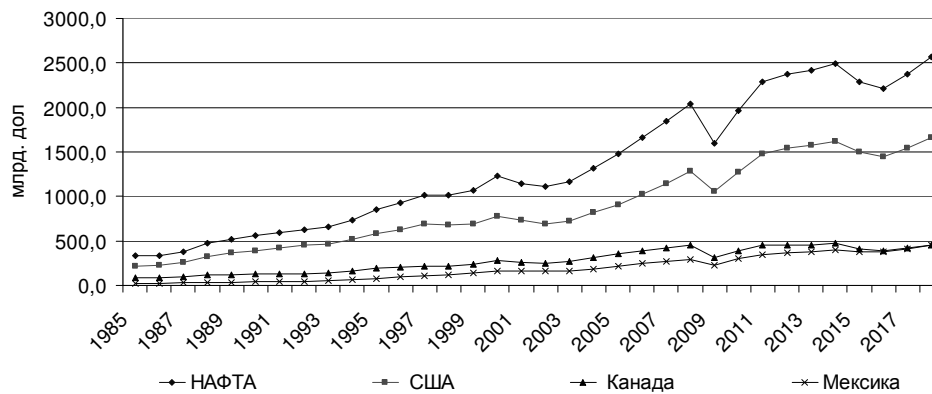
А. Фатулаєва зазначає: «торгово-економічні відносини між трьома країнами були і залишаються основним фактором розвитку північноамериканського господарського комплексу» [5]. M. Angeles Villarreal та Ian F. Fergusson вважають, що загальний економічний вплив НАФТА важко визначити, оскільки на торгівлю та інвестиції впливають також економічне зростання, інфляція, коливання валютних курсів [14, с. 2]. Проте, незважаючи на негативні наслідки НАФТА, інтеграція має дуже важливе значення для Північної Америки [15, с. 191]. Вже за чотири роки було розроблено чітку організаційну структуру для впровадження положень угоди, причому основні тенденції, що призвели до її укладання, відобразились не лише у сфері вільної торгівлі. Так, В. М. Вишняков зазначає, що принципи, які є основою НАФТА, також поширились на інші сфери економіки в Північноамериканському регіоні [16, с. 35]. Погоджуємось з М. Лизун, що «серед основних завдань будь-якої форми регіональної інтеграції можна виділити розширення сфери взаємної торгівлі, усунення перешкод для вільного руху потоків капіталу та робочої сили, виробниче і наукове кооперування, що призводить до збільшення темпів економічного зростання, збалансованості й стійкості економічного розвитку» [17, с. 86]. Так, аналіз зовнішньої торгівлі є одним з показників розвитку інтеграції.

До речі, відповідно до даних СОТ [18] експорт товарів НАФТА у 2018 р. зріс порівняно з 1993 р. майже у 4 рази, з 1992 р. – більш ніж у 4 рази, а із загальним експортом країн-членів з 1985 р. – більш ніж у 7 разів, причому навіть відносно попереднього року (2017 р.) – на 7,9%. Тобто як для угруповання загалом, так і кожної країни-члена характерна тенденція зростання експорту (рис. 1). У 2009 р. зменшився експорт, і це простежувалося в усіх країнах НАФТА, що певною мірою зумовлено світовою кризою. З 1985 р. по 1992 р. абсолютний приріст

експорту країн угруповання не перевищував 50,6 млрд дол. США (1989 р.), за винятком 1988 р. (90,3 млрд дол. США), а з 1992 р. цей показник значно зріс і становив: 156,7 млрд дол. США (2004 р.); 188,3 млрд дол. США (2006 р.); 176,6 млрд дол. США (2007 р.); 161,5 млрд дол. США (2017 р.), 188,0 млрд дол. США (2018 р.). Проте варто зазначити і про його зменшення у 1998 р., 2001, 2002, 2009, 2015 та 2016 рр. При цьому темпи приросту експорту НАФТА з 1992 р. не перевищували 22,6% (2010 р.), хоча у 1988 р. цей показник становив 23,8%. Водночас у період функціонування НАФТА простежувались як збільшення, так і зменшення обсягів торгівлі, але розміри відрізнялись. Звичайно, однією з основних причин є торговельна лібералізація, а також інші фактори.

Рисунок 1

Експорт усіх товарів НАФТА

Джерело: створено та розраховано автором за даними СОТ [18].

Так, наприклад, в Угоді НАФТА врегульовувались питання торгівлі автомобілями та запчастинами, захисту прав інтелектуальної власності, врегулювання суперечностей між інвесторами та країною, що приймає, та ін. Навіть наявність 22 розділів Угоди [9, с. 50, 52] свідчить про значне коло питань. Так, з 1985 по 1993 р. та з 1993 по 2018 р. середній абсолютний приріст експорту становив відповідно 41,8 та 76,1 млрд дол. США, середній темп зростання – 1,9 та 3,9 млрд дол. США, середній темп приросту 9 та 6% (експорт зростав на 9 та 6%). До речі, якщо експорт товарів країн угруповання у 2018 р. порівняно з 1985 та 1992 рр. зріс у 7,6 та 4,1 разу, то США відповідно – 7,6 та 3,7; Канади – 4,9 та 3,3; Мексики – 16,8 та 9,8 (табл. 1).

Таблиця 1

**Зміна експорту товарів країнами НАФТА у 2018 р.
порівняно з окремими роками**

Роки	НАФТА	США	Канада	Мексика
до 1985	7,6	7,6	4,9	16,8
до 1992	4,1	3,7	3,3	9,8
до 1993	3,9	3,6	3,1	8,7
до 1994	3,5	3,2	2,7	7,4
до 2000	2,1	2,1	1,6	2,7

Джерело: розраховано автором за даними СОТ [18].

Згідно з результатами проведеного аналізу очевидно, що: для усіх країн-членів угруповання у 2018 р. характерне зростання експорту; показники США практично відповідають показникам угруповання, що свідчить про значну частку країни в останньому; протягом наведеного періоду експорт Мексики зростав найбільше, порівняно з двома іншими країнами-членами НАФТА, що можна пояснити і меншими обсягами експорту країни, і розвитком інтеграційних процесів, зокрема усуненням торговельних бар'єрів; експорт Канади зростав повільніше, ніж Мексики та США, хоча був значно меншим, ніж останньої країни.

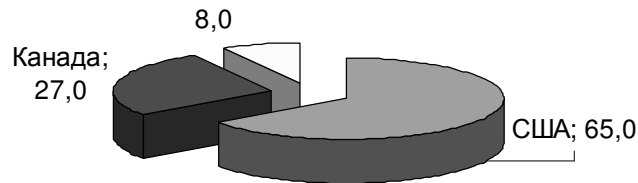
Розрахунок показав, що переважну частку в загальному експорті товарів НАФТА займають США, причому така тенденція простежувалася постійно протягом 1985–2018 рр. показник коливався в межах 61,1 (2005 р.) – 71,3 (1991 та 1992 рр.). У 2018 р. порівняно з 1985 р. частка не змінилась, а порівняно з 1992 р., коли було укладено угоду (та 1993 р.), навіть не значно зменшилась. Протилежна ситуація щодо Канади, питома вага якої у загальному експорті країн у 1985 р. становила 27,0%, у 1992 р. (1993 р.) – 21,4% (21,9%), і незважаючи на незначне збільшення у 2005 р. (24,4%), зменшилась у 2018 р. до 17,5%. Причому зменшення 2018 р. характерне порівняно з 1985, 1992 та 1993 рр. Варто звернути особливу увагу на позитивну тенденцію Мексики, частка якої у 2018 р. становила 17,6% і була більшою, ніж у 1985 р., у 2,2 разу, 1992 р. – у 2,4 разу (7,3%) (та 1993 р. – 2,2 разу (7,8%)) (рис. 2).

Таке зростання питомої ваги Мексики було поступовим протягом усього періоду інтеграції (рис. 3).

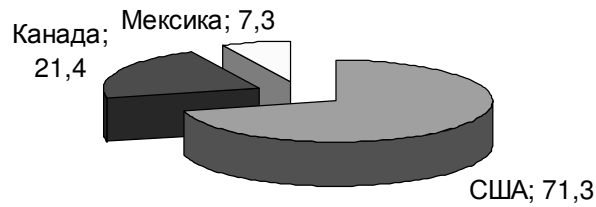
З огляду на вищенаведене у разі інтеграції Південь-Північ найбільшу вигоду отримують країни-члени з найменшим рівнем економічного розвитку, не втрачають свої позиції країни-лідери, проте результат для інших може бути менш помітним.

Рисунок 2

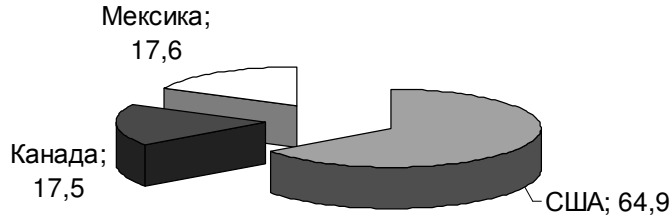
Питома вага США, Канади та Мексики у їх загальному експорті усіх товарів у 1985, 1992 та 2018 рр.

Питома вага США, Канади та Мексики у їх загальному експорті усіх товарів у 1985 р., %

Питома вага США, Канади та Мексики у їх загальному експорті усіх товарів у 1992 р., %

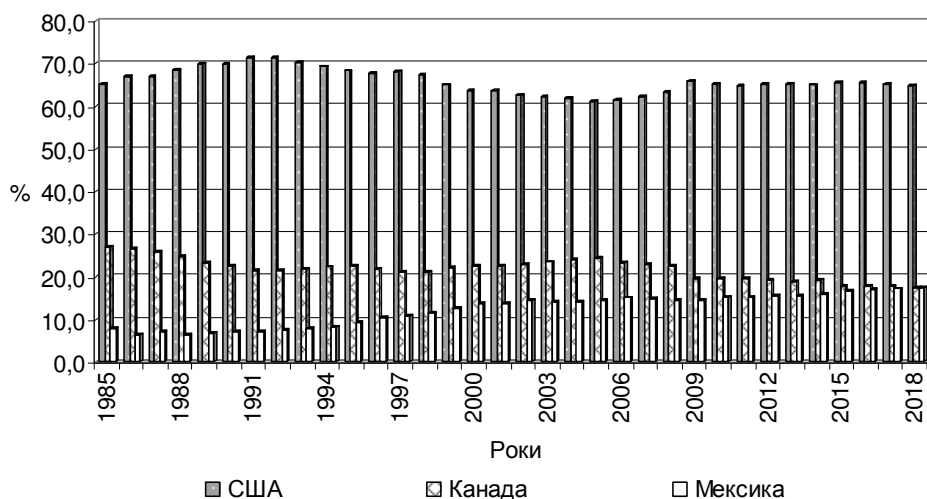

Питома вага США, Канади та Мексики у їх загальному експорті усіх товарів у 2018 р., %

Джерело: розраховано автором за даними СОТ [18].

Рисунок 3

Частка США, Канади та Мексики у загальному експорті товарів протягом 1985–2018 рр.

Джерело: розраховано автором за даними СОТ [18].

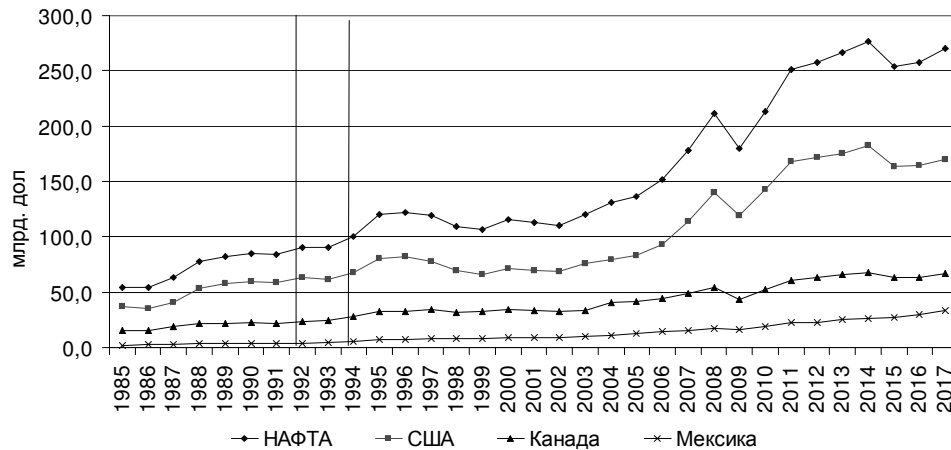
Враховуючи вагоме значення аграрного сектору, особливості виробництва, торгівлі аграрною продукцією, а також торговельної політики щодо останньої, варто проаналізувати торгівлю. Г. М. Костюніна зазначає, що інтеграція в НАФТА сприяла збільшенню експортоорієнтованого аграрного виробництва, а не орієнтованого на внутрішнє споживання [7, с. 158].

Так, експорт аграрної продукції угруповання з 1993 (а також з 1992 р.) по 2017 р. збільшився у 3 рази, а з 1985 р. – у 5 разів, тобто збільшення цього експорту було менше, ніж усіх товарів. Більш детально тенденцію експорту аграрної продукції відображено на рис. 4.

Так, з рисунка видно, що як у загальному, так і в аграрному експорті лідирують США, за якими слідують Канада та Мексика, причому їхні обсяги відрізняються менше. Також протягом 1985–2017 рр. також простежувався абсолютний приріст і зниження експорту аграрної продукції, причому показник змінювався від –31,4 (2009 р.) до 37,9 млрд дол. США (2011 р.), при цьому найбільші та найменші значення характерні для періоду після інтеграції. Так, експорт угруповання протягом 1985–2017 рр. збільшився на 215,6 млрд дол. США (ланцюговий темп приросту найвищим був у 1988 р. 24,4%).

Рисунок 4

Експорт аграрної продукції НАФТА

Джерело: розраховано автором за даними СОТ [18].

З розрахованих даних видно, що середній рівень експорту аграрної продукції до 1993 р. становив 73,9 млрд дол. США, а до 2017 р. – 170,4. У наведені періоди середній абсолютний приріст експорту дорівнював відповідно 5,2 та 7,5 млрд дол. США, а щорічний темп приросту – 8 та 5%. Тобто хоча загалом експорт збільшився, його щорічне зростання зменшилось, але це можна пояснити тим, що простежувалися значні коливання експорту в окремі роки, зокрема 2009 (–31,4 млрд дол. США) та 2015 рр. (–22,7 млрд дол. США) (табл. 2).

Хоча обсяги експорту аграрної продукції угруповання постійно зростають, зокрема у 2017 р. порівняно з 1992 р. (1993, 1994 та 2000 рр.) у 3 (3, 2,7, 2,3 рази відповідно), а з 1985 р. – 5 раз, у США відповідно – у 2,7 та 4,6 рази; Канади – 2,8 та 4,4 рази, в Мексики 8,6 та 16,8 рази. Тобто в усіх країнах-членах простежується збільшення експорту, але найбільше в Мексиці, причому порівняно з попереднім (2016 р.) роком у НАФТА, США, Канади та Мексики відповідно у 2,3; 2,4; 1,9 та 3,6 рази. Тобто як і загалом по експорту усіх товарів, найближчі значення до угруповання в США, а найбільше зростання характерне для Мексики, тобто це дає підстави стверджувати про позитивний вплив інтеграції для найменш розвинених країн угруповання і торгівлі аграрною продукцією. Порівнюючи відношення експорту 1990 р. до 1985 р., тобто ще до укладання угоди наведені показники становили 1,6; 1,6; 1,5 та 1,8 рази, тобто для Мексики вони були вже більшими.

Таблиця 2

Показники зміни зовнішньої торгівлі аграрною продукцією НАФТА

Середня арифметична проста до 1993	73,9	Середній абсолютний приріст продукції до 1993 р.	5,2	Середній темп зростання до 1993 р.	1,08	Середній темп приросту до 1993 р., %	8
Середня арифметична проста після 1992 р.	170,4	Середній абсолютний приріст продукції після 1992 р.	7,5	Середній темп зростання після 1992 р.	1,05	Середній темп приросту після 1992 р., %	5

Джерело: розраховано автором за даними СОТ [18].

Проте, якщо це відношення для Мексики (у 1990 р. порівняно з 1985 р.) перевищувало – США та Канади лише в 1,1 та 1,2 разу, то в 2017 р. порівняно з 1992 р. – відповідно у 3,2 та 3,1 разу, тобто майже у 3 та 2,6 разу більше. Все ж таки з розрахунку видно, що інтеграція більше вплинула на Мексику, і хоча можна це пояснити її меншими обсягами експорту, ніж двох інших країн, проте у Канади вони значно менші, ніж у США, але все ж таки зростання першої країни переважно більше (табл. 3).

Таблиця 3

Порівняння змін експорту аграрної продукції НАФТА та окремо країн-членів угруповання

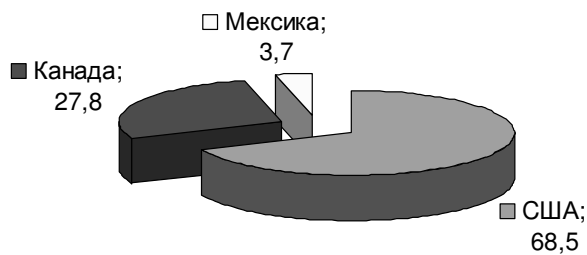
Роки порівняння	НАФТА	США	Канада	Мексика	Відношення змін експорту Мексики до змін експорту	
					США	Канади
2017 р. до 1985 р.	5,0	4,6	4,4	16,8	3,7	3,8
2017 р. до 1992 р.	3,0	2,7	2,8	8,6	3,2	3,1
2017 р. до 1993 р.	3,0	2,7	2,8	7,5	2,7	2,7
2017 р. до 1994 р.	2,7	2,5	2,4	6,5	2,6	2,7
2017 р. до 2000 р.	2,3	2,4	1,9	3,6	1,5	1,9
1991 р. до 1985 р.	1,6	1,6	1,4	2,0	1,2	1,4
1990 р. до 1985 р.	1,6	1,6	1,5	1,8	1,1	1,2

Джерело: розраховано автором за даними СОТ [18].

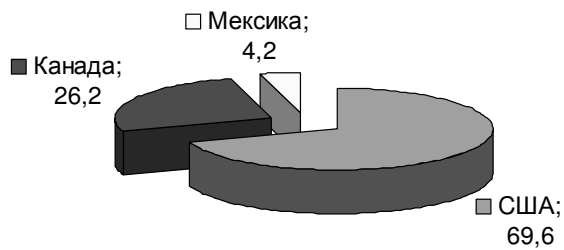
Як і в загальному експорті усіх товарів, так і аграрних переважна частина припадає на США, менша – на Канаду та найменша – Мексику (рис. 5).

Рисунок 5

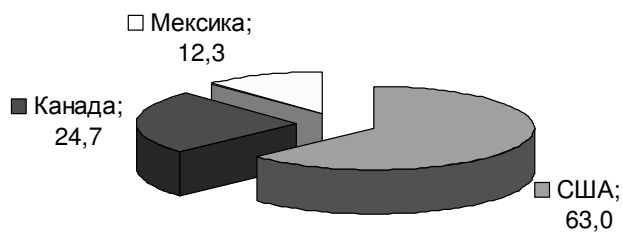
Питома вага США, Канади та Мексики у їх загальному експорті аграрної продукції у 1985, 1992 та 2017 рр.

Питома вага США, Канади та Мексики у їх загальному експорті аграрної продукції у 1985 р., %

Питома вага США, Канади та Мексики у загальному експорті аграрної продукції у 1992 р., %

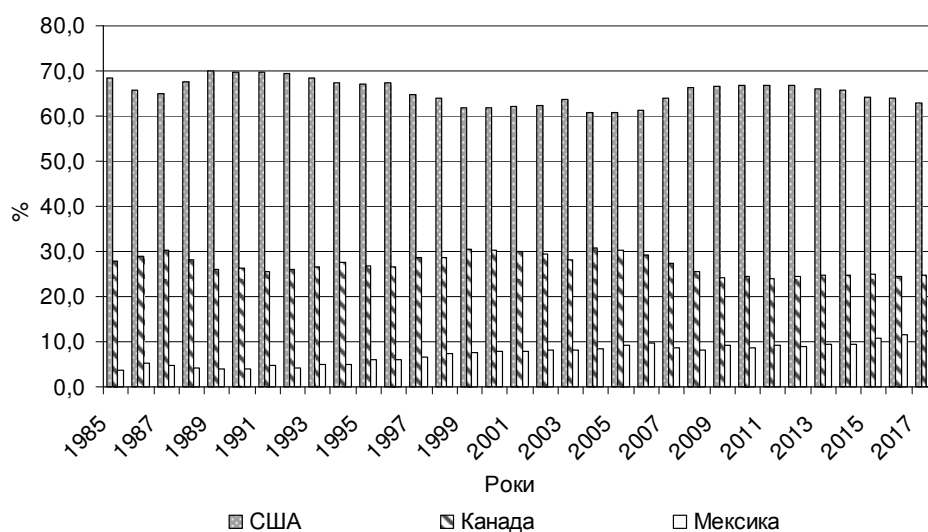
Питома вага США, Канади та Мексики у загальному експорті аграрної продукції у 2017 р., %

Джерело: розраховано автором за даними СОТ [18]

Частка США особливо не змінюється, якщо у 1985 р. вона становила 68,5%, то у 1992 та 2017 рр. – відповідно 69,6 та 63,0%, хоча простежується зменшення Канади, зокрема у наведені роки – 27,8%, 26,2% та 24,7%, і зростання у Мексики – відповідно 3,7; 4,2 та 12,3%. Тенденцію зміни частки аграрної продукції у загальному експорті країн відображено на рис. 6.

Рисунок 6

Питома вага США, Канади та Мексики у загальному експорті аграрної продукції, 1985–2017 рр.

Джерело: розраховано автором за даними СОТ [18].

З рисунка видно певні коливання питомої ваги США, незначне зменшення Канади та збільшення Мексики, хоча перша й остання займають максимальну та мінімальну частки відповідно.

Тобто хоча Мексика експортує найменше, її частка зростає, причому якщо порівнювати 2017 р. з 1985 та 1992 р., то зростання частки в експорті аграрної продукції притаманне лише Мексиці, аналогічна ситуація і щодо 2016 р., за винятком Канади, частка якої зросла лише в 1,01, коли в Мексики – в 1,1 (табл. 4).

Таблиця 4

Зміна питомої ваги країн-членів НАФТА у їх загальному експорті агропродовольчої продукції, разів

Роки	США	Канада	Мексика
2017 р. порівняно з 1985 р.	0,9	0,9	3,4
2017 р. порівняно з 1992 р.	0,9	0,9	2,9
2017 р. порівняно з 2016 р.	1,0	1,0	1,1

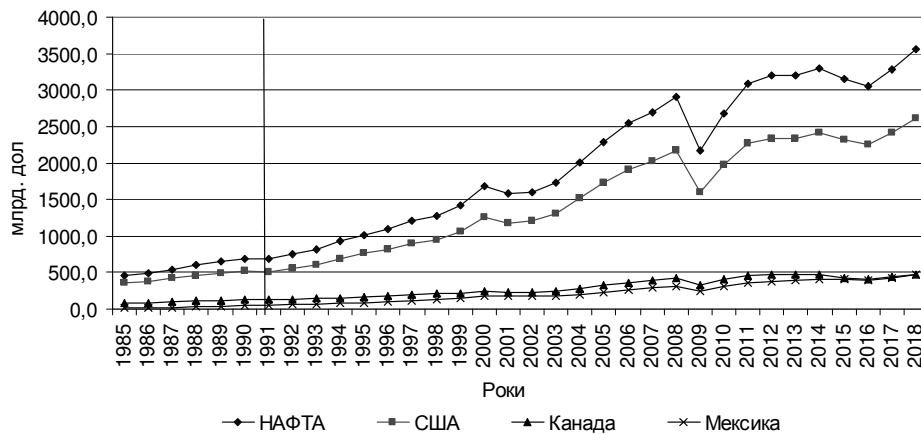
Джерело: розраховано автором за даними СОТ [18].

Проте це не видається значним, адже канадський експорт вдвічі перевищує мексиканський у 2017 р., проте у 1985 р. це було 7,6 разу, тобто значно більше. Тому якщо така тенденція зберігатиметься, то можуть виникнути суттєві зміни. А також це підтверджує вплив інтеграції на країни-члени з нижчим рівнем економічного розвитку.

Варто зазначити, що також значною мірою збільшився імпорт усіх товарів країн НАФТА (рис. 7).

Рисунок 7

Імпорт усіх товарів НАФТА, зокрема США, Канади та Мексики протягом 1985–2018 рр.

Джерело: розраховано автором за даними СОТ [18].

З рис. 7 видно, що імпорт США значно перевищує імпорт Канади та Мексики, які особливо в останні роки знаходяться приблизно на одному рівні.

Так, імпорт товарів НАФТА у 2018 р. порівняно з 1992 р. й 2000 рр. збільшився відповідно у 4,8 та 2,1 разу, практично повторюються значення для США (4,7 та 2,1 разу), найменше зростання для Канади – відповідно у 3,6 та 1,9 разу і найбільше для Мексики – 7,4 та 2,7 разу, тобто тенденція аналогічна як і щодо експорту (табл. 5).

Таблиця 5

Зміна імпорту товарів країнами НАФТА у 2018 р. порівняно з окремими роками

Роки	НАФТА	США	Канада	Мексика
2018 до 1985	7,9	7,4	5,8	24,9
2018 до 1992	4,8	4,7	3,6	7,4
2018 до 1993	4,4	4,3	3,4	7,1
2018 до 1994	3,8	3,8	3,0	5,8
2018 до 2000	2,1	2,1	1,9	2,7

Джерело: розраховано автором за даними СОТ [18].

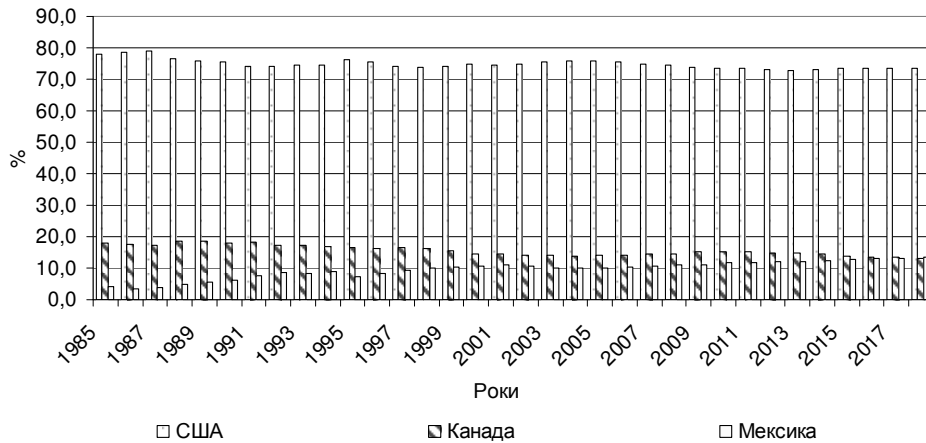
Порівняно з 1985 р. імпорт США, Канади та Мексики збільшився у 7,4; 5,8 та 24,9 разу. Вважаємо, що це також зумовлено розвитком торговельних відносин між США та Канадою ще до створення НАФТА. При цьому загальному імпорту переважає частка США, до 2018 р. друге місце займала Канада, значно зросла питома вага Мексики, зокрема від 4,2% у 1985 р., (8,6% у 1992 р.) до 13,4 % у 2018 р., коли перевищила Канаду (рис. 8).

З рис. 8 видно незначне коливання питомої ваги США, та вирівнювання – Канади та Мексики. Так, якщо у 1985 р. та 1992 р. частки США, Канади та Мексики у загальному імпорті становили – відповідно 77,9; 17,8; 4,2% та 74,1; 17,3; 8,6, то у 2000 та 2018 рр. – відповідно 74,8; 14,5; 10,7 та 73,4; 13,2 та 13,4% (табл. 6).

У 2018 р. порівняно з 1985 та 1992 рр. частка у загальному імпорті зменшилась у США та Канади, а зросла у Мексики, відносно попереднього 2017 р. незначно збільшилась у США та зменшилась у Канади, і найбільше зросла у Мексики.

Рисунок 8

Питома вага США, Канади та Мексики у їх загальному імпорті усіх товарів, 1985–2017 рр.

Джерело: розраховано автором за даними СОТ [18].

Таблиця 6

Частка США, Канади та Мексики у загальному імпорті, %

Роки	США	Канада	Мексика
1985	77,9	17,8	4,2
1992	74,1	17,3	8,6
2000	74,8	14,5	10,7
2018	73,4	13,2	13,4

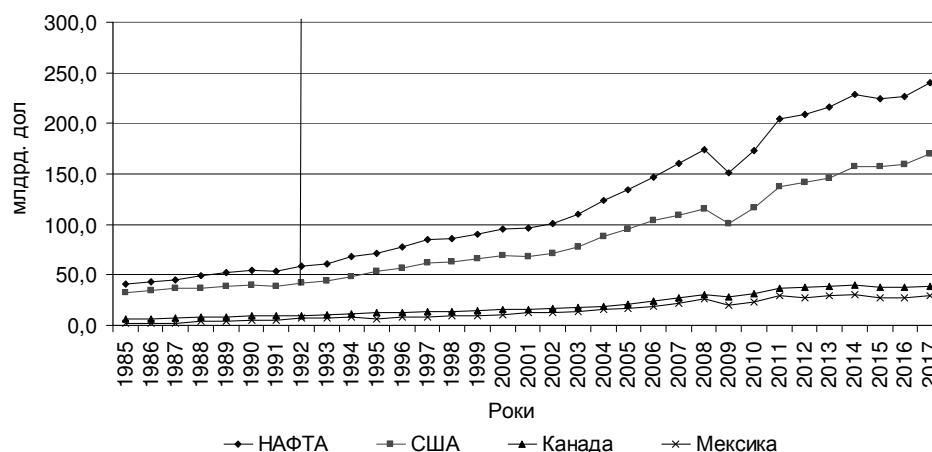
Джерело: розраховано автором за даними СОТ [18].

Варто звернути увагу на значне збільшення імпорту аграрної продукції країнами НАФТА (рис. 9).

З рис. 9 видно, що аграрний імпорт США, як і загальний імпорт та експорт, значно перевищує канадський та мексиканський, які теж зросли, причому особливо останній.

Рисунок 9

Імпорт аграрної продукції НАФТА та окремо країнами-членами, млрд дол. США

Джерело: розраховано автором за даними СОТ [18].

Так, з 1985 р. по 2017 р. імпорт США, Канади та Мексики збільшилися відповідно у 5,2 разу (з 32,9 млрд дол. США до 169,7 млрд дол. США); 6,7 (з 5,8 млрд дол. США до 39,1 млрд дол. США) та 16,3 (з 1,8 млрд дол. США до 29,2 млрд дол. США), тобто найбільше у Мексики, хоча її обсяги найменші, і з 1992 р. (після укладання угоди) по 2017 р. – відповідно 4,0; 4,1 та 4,2 разу відповідно.

Проте якщо у 1985 р. імпорт США та Канади перевищував мексиканський відповідно у 18,3 та 3,2 разу, у 1992 р. – у 6,0 та 1,4 разу, то в 2017 рр. – у 5,8 та 1,3 разу відповідно, тобто відбувається поступове вирівнювання.

Збільшення імпорту аграрної продукції Мексики за 2017 р. порівняно з 1985 р. перевищило США та Канади у 3,1 та 2,4 разу, практично однаковими були зміни порівняно 2017 р. з 1992, 1993, 1994 та 2000 р. (табл. 7). Більша відмінність прочтежувалась при порівнянні з 1985 р. – 1991 та 1990 рр.

Частка імпорту аграрної продукції США також є значно вищою порівняно з країнами-партнерами (рис. 10).

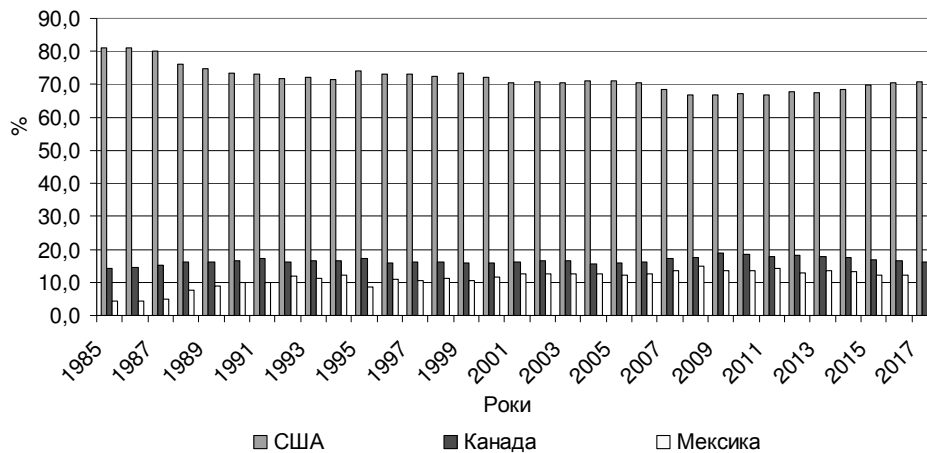
Таблиця 7

Зміна імпорту НАФТА та країн-членів за окремими роками, раз

Роки	НАФТА	США	Канада	Мексика	Відношення змін імпорту Мексики до змін експорту	
					США	Мексика
2017 порівн. 1985 р.	5,9	5,2	6,7	16,3	3,1	2,4
2017 порівн. 1992 р.	4,1	4,0	4,1	4,2	1,0	1,0
2017 порівн. 1993 р.	3,9	3,8	3,8	4,3	1,1	1,1
2017 порівн. 1994 р.	3,5	3,5	3,5	3,5	1,0	1,0
2017 порівн. 2000 р.	2,5	2,5	2,6	2,7	1,1	1,0
1991 порівн. 1985 р.	1,3	1,2	1,6	2,9	2,5	1,9
1990 порівн. 1985 р.	1,3	1,2	1,6	3,0	2,5	1,9

Джерело: розраховано автором за даними СОТ [18].

Рисунок 10

Питома вага імпорту США, Канади та Мексики у загальному імпорті аграрної продукції, протягом 1985–2017 рр.

Джерело: розраховано автором за даними СОТ [18].

Так, наприклад, якщо у 1985 р. частка імпорту Мексики була меншою ніж США та Канади відповідно у 18,3 та 3,2 разу, у 1990 р. – 7,4 та 1,7; 1992 р. – 6 та 1,4; 1995 – 8,5 та 1,9; 2000 р. – 6,3 та 1,4, то у 2017 р. у 5,8 та 1,3 разу (табл. 8), тобто простежується значне збільшення частки Мексики, причому для порівняння наведено роки до укладання Угоди, під час, після і останні.

Таблиця 8

Питома вага США, Канади та Мексики у загальному імпорті аграрної продукції

Роки	США, %	Канада, %	Мексика, %	США порівняно з Мексикою, раз	Канада порівняно з Мексикою, раз
1985	81,2	14,3	4,4	18,3	3,2
1990	73,5	16,6	9,9	7,4	1,7
1992	71,7	16,3	12,0	6,0	1,4
1993	72,2	16,6	11,2	6,5	1,5
1994	71,4	16,4	12,2	5,9	1,3
1995	74,2	17,0	8,8	8,5	1,9
2000	72,2	16,0	11,5	6,3	1,4
2017	70,8	16,3	12,2	5,8	1,3

Джерело: розраховано автором за даними СОТ [18].

Отже, з проведеного аналізу видно, що як і в торгівлі усіма товарами, так і аграрними простежується: збільшення обсягів експорту НАФТА; збільшення експорту кожної окремої країни-члена; зростання обсягів імпорту НАФТА; збільшення імпорту кожної окремої країни члена; найбільша частка припадає на експорт та імпорт США; зменшується частка Канади як у експорті, так і у імпорті; зростає питома вага Мексики у загальному експорті та імпорті аграрної продукції; в імпорті аграрної продукції все ж таки постійно перевищує частка Канади над Мексикою, хоча в менших розмірах в останні роки (у 2017 р. – 1,3 разу, у 2000 р. – у 1,4 разу, у 1992 р. – 1,4; у 1985 р. – 3,2 разу).

Варто розглянути результуючі показники розвитку міжнародної торгівлі НАФТА й окремо її країн - членів. Так, у 2018 р. порівняно з 1992 р. зовнішньоторговельний оборот (ЗТО) НАФТА, зокрема США, Канади та Мексики, збільшився з 1376,2 млрд дол. США, 1002,1; 263,7; 110,4 млрд дол. США до 6124,4 млрд дол. США, 4278,4; 918,8; 927,1 млрд дол. США 2018 р., тобто відповідно у 4,5; 4,3; 3,5 та 8,4 (табл. 9, 10), тобто найбільше останньої країни, а до інтеграції у 1990 р. порівняно з 1985 р. – у 1,6; 1,6; 1,5 та 1,8 разу. Тобто хоча збільшення ЗТО і до, і після інтеграції найбільше для Мексики,

проте якщо в першому випадку зростання Мексики було більшим, ніж у США в 1,1 разу, то в останньому – майже в 2 рази.

Таблиця 9

Зміна зовнішньоторговельного обороту НАФТА, зокрема США, Канади та Мексики (усією продукцією), раз

Роки порівняння	НАФТА	США	Канада	Мексика
2018 р. порівняно з 1985 р.	7,8	7,5	5,4	20,2
2018 р. порівняно з 1992 р.	4,5	4,3	3,5	8,4
2018 р. порівняно з 1993 р.	4,2	4,0	3,2	7,8
2018 р. порівняно з 1994 р.	3,7	3,6	2,9	6,5
2018 р. порівняно з 2000 р.	2,1	2,1	1,8	2,7
1991 р. порівняно з 1985 р.	1,6	1,6	1,5	2,1
1990 р. порівняно з 1985 р.	1,6	1,6	1,5	1,8

Джерело: розраховано автором за даними СОТ [18].

Враховуючи значні обсяги експорту та імпорту НАФТА і безпосередньо кожною країною-членом, варто зазначити, що протягом 1985–2018 рр., тобто і до, і після укладання Угоди, сальдо угруповання було від'ємним, коливалось у межах від –995,4 (2018 р.) до –93,3 млрд дол. США (1991 р.), причому особливо зниження простежується після 1997 р. Для США цей показник також постійно менший нуля – мінімальне значення становило –950,2, а максимальне – 86,6 млрд дол. США, значне зменшення характерне після 1997 р. Проте дещо інша ситуація для Канади та Мексики, зокрема сальдо першої було додатнім до 2009 р., максимальне значення становило 38,1 млрд дол. США (2005 р.), але надалі стало від'ємним, за винятком 2014 р. (1,9 млрд дол. США), хоча не менше –23,1 млрд дол. США (2016 р.). У Мексиці експорт перевищував імпорт у 1985–1988 рр., 1995 та 1996 рр., а в усі інші протягом наведеного періоду ситуація була протилежна; мінімальне та максимальне значення показника становило відповідно –27,0 (2008 р.) та 7,9 млрд дол. США (1987 р.). Тобто торговельний баланс НАФТА, зокрема США, протягом наведеного періоду був постійно пасивний, Мексики також, за винятком кількох років, Канади – активним, але з 2009 р. ситуація змінилась, за винятком 2014 р.

Дослідники зазначають, що абсолютні розміри сальдо дають змогу лише ранжувати країни, а через відмінні їхні економічні й експортні потенціали недоречно порівнювати розміри їхнього сальдо, тому пропонують використовувати індекс покриття експортом імпорту:

$$I_{ie} = \frac{E}{I} * 100\% \quad (1)$$

Якщо індекс перевищує 100, то торговельний баланс має позитивне сальдо, і навпаки [19, с. 26]. Індекс покриття імпорту експортом НАФТА і безпосередньо США протягом 1985–2018 рр. знаходився в межах 64,6–86,4% та відповідно 52,0–83,0%, тобто сальдо торговельного балансу було від'ємним, Канади – відповідно 94,4–115,1%; Мексики – 71,9–140,1%. Найвищі значення показника характерні для Мексики, але найчастіше вони перевищували 100% для Канади, тобто сальдо торговельного балансу було додатним до 2009 р., і надалі – лише у 2014 р. Розрахунки наведено частково у табл. 10. До речі, частка аграрної продукції в загальному експорті НАФТА, США, Канади та Мексики у 2017 р. становила відповідно 11,4%, 11,0; 15,8; 8,1%, тобто найбільшою була для Канади. До речі, протягом 1985–2017 рр. вона змінювалась у межах 9,1–16,6% (країни НАФТА разом); 9,0–16,9% (США), 11,4–19,4% (Канада), 5,5–12,8% (Мексика).

Таблиця 10

Результуючі показники розвитку міжнародної торгівлі країн НАФТА

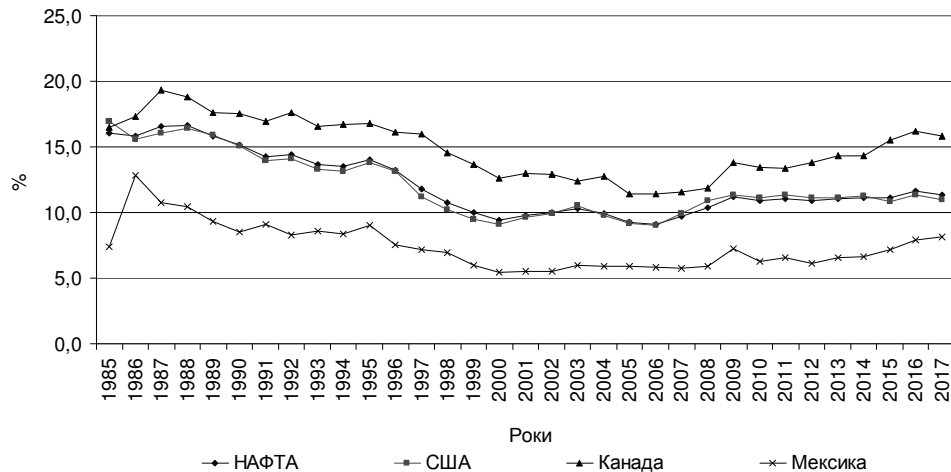
Роки	Коефіцієнт покриття імпорту експортом				ЗТО			
	НАФТА	США	Канада	Мексика	НАФТА	США	Канада	Мексика
1985	74,4	62,1	112,8	140,0	788,7	571,3	171,6	45,9
1990	82,2	76,1	103,6	93,5	1245,7	910,6	250,9	84,3
1992	84,1	80,9	104,0	71,9	1376,2	1002,1	263,7	110,4
1993	81,7	77,0	104,4	76,8	1471,9	1068,2	284,2	119,4
1994	79,8	74,4	106,6	74,3	1665,2	1201,8	320,4	142,9
1995	84,5	75,9	114,1	106,9	1870,2	1355,6	360,6	154,0
2000	72,8	62,1	113,0	92,7	2908,5	2041,2	521,4	345,8
2010	73,2	64,9	96,2	96,2	4646,4	3247,7	790,2	608,5
2011	73,9	65,4	97,3	96,8	5374,1	3748,5	915,0	710,6
2012	74,3	66,2	95,7	97,4	5565,4	3882,2	931,9	751,2
2013	75,7	67,8	96,3	97,2	5613,7	3908,7	934,1	771,0
2014	75,6	67,2	100,4	96,4	5792,3	4033,1	950,7	808,5
2015	72,8	64,9	95,5	93,9	5443,1	3817,9	839,4	785,8
2016	72,4	64,5	94,4	94,1	5275,9	3701,2	803,2	771,5
2017	72,4	64,2	95,2	94,7	5659,3	3954,7	863,0	841,6
2018	72,0	63,7	95,9	94,5	6124,4	4278,4	918,8	927,1

Джерело: складено автором за даними СОТ [18].

Найбільш помітно протягом наведених років зменшилась частка США, що спричинено збільшенням експорту промислової продукції (рис. 11).

Рисунок 11

**Динаміка частки агропромислової продукції в загальному експорті
НАФТА, США, Канади та Мексики, %**

Джерело: розраховано автором за даними СОТ [18].

Варто зазначити, що у 2017 р. порівняно з 1992 р. у загальному експорті частка аграрної продукції зменшилась як загалом по НАФТА, так – в кожній країні-члені (відношення становило 0,79; 0,78; 0,9 та 0,98), аналогічна ситуація простежувалась щодо 1994 р.). Проте у 1992 р. порівняно з 1985 р. збільшилась частка у Канаді та Мексиці (відповідно 1,07 та 1,12), а в 2017 порівняно з 1985 р. – лише в останньої (табл. 11).

Загалом хоч і в незначних розмірах, але знизилась частка аграрної продукції у загальному експорті НАФТА, США, менше Канади, і збільшилась – Мексики, хоча загалом коливання цього показника незначні.

Таблиця 11

Відношення частки агропромислової продукції у загальному експорті НАФТА, США, Канади та Мексики за окремими роками, раз

	НАФТА	США	Канада	Мексика
2017 р. відносно 1992 р.	0,79	0,78	0,90	0,98
2017 р. відносно 1994 р.	0,84	0,84	0,95	0,97
2017 р. відносно 1985 р.	0,71	0,65	0,96	1,10
1992 р. відносно 1985 р.	0,90	0,83	1,07	1,12

Джерело: розраховано автором з використанням даних СОР [18].

У 2017 р. порівняно з 1992 р. ЗТО аграрною продукцією НАФТА, США, Канади та Мексики збільшився відповідно у 3,4; 3,2; 3,2 та 5,7 разу, тобто найбільше у Мексики (табл. 12). До інтеграції у 1990 р. порівняно з 1985 р. тенденція практично зберігалась, хоча показники та відмінності між ними були значно меншими – відповідно 1,5; 1,4; 1,5 та 2,3 разу. Найбільше різниця простежується в процесі порівняння 2017 та 1985 рр. – 5,4; 4,9; 5,1 та 16,5 разу. Водночас варто врахувати, що обсяги ЗТО (табл. 13) Мексики були значно меншими, ніж США та Канади, зокрема у 1985 р. – відповідно 3,8; 69,9; 20,8 млрд дол. США, у 1992 р. 10,9; 105,1; 33,3 млрд дол. США, і така сама тенденція зберігалась у 2017 р. (62,4; 339,6; 105,7 млрд дол. США), проте якщо у 1985 р.

Таблиця 12

Зміна ЗТО НАФТА, США, Канади та Мексики аграрною продукцією

	НАФТА	США	Канада	Мексика
2017 р. порівняно з 1985 р.	5,4	4,9	5,1	16,5
2017 р. порівняно з 1992 р.	3,4	3,2	3,2	5,7
2017 р. порівняно з 1993 р.	3,4	3,2	3,1	5,5
2017 р. порівняно з 1994 р.	3,0	2,9	2,7	4,7
2017 р. порівняно з 2000 р.	2,4	2,4	2,1	3,1
1991 р. порівняно з 1985 р.	1,5	1,4	1,5	2,4
1990 р. порівняно з 1985 р.	1,5	1,4	1,5	2,3

Джерело: розраховано автором за даними СОР [18].

ЗТО Канади перевищував цей показник Мексики у 5,5 разу, у 1992 р. – 3,1 разу, то у 2017 р. – менше ніж вдвічі (1,7 разу).

Розрахунок показників міжнародної торгівлі щодо аграрної продукції показав дещо відмінні результати, ніж по всіх товарах (табл. 13).

Таблиця 13

**Результуючі показники розвитку міжнародної торгівлі
аграрною продукцією країн НАФТА**

Роки	Сальдо, млрд дол. США				Коефіцієнт покриття імпорту експортом, %				ЗТО, млрд дол. США			
	НАФТА	США	Канада	Мексика	НАФТА	США	Канада	Мексика	НАФТА	США	Канада	Мексика
1985	13,6	4,2	9,2	0,2	133,5	112,7	258,6	109,9	94,5	69,9	20,8	3,8
1990	30,9	19,4	13,3	-1,9	156,8	148,6	248,0	64,5	139,6	99,4	31,3	8,8
1991	30,5	19,6	12,3	-1,4	156,8	150,0	233,6	73,5	137,8	97,9	30,7	9,2
1992	32,0	21,1	14,1	-3,2	154,6	150,1	247,6	54,7	149,2	105,1	33,3	10,9
1993	29,1	17,6	13,9	-2,4	147,6	139,8	236,6	65,1	151,5	106,0	34,2	11,3
1994	31,8	18,6	16,5	-3,2	146,7	138,2	247,3	61,1	168,3	116,1	38,9	13,4
1995	48,3	27,4	20,0	0,9	167,5	151,6	264,0	114,6	191,5	133,6	44,4	13,5
2000	19,6	2,3	19,5	-1,9	120,5	103,3	227,8	82,8	211,0	140,5	50,1	20,1
2005	2,0	-12,9	19,8	-3,9	101,5	86,6	192,2	76,3	271,4	178,7	62,6	29,0
2010	40,0	26,1	20,2	-4,7	123,0	122,4	163,1	79,8	387,0	259,0	84,1	42,3
2011	46,6	31,1	23,7	-6,3	122,8	122,7	165,0	78,5	456,1	305,4	96,6	52,2
2012	49,0	30,2	25,0	-4,3	123,5	121,3	165,8	84,0	466,5	314,0	100,8	49,8
2013	50,2	29,6	26,9	-4,1	123,2	120,2	169,4	85,9	482,3	321,9	104,4	54,3
2014	47,8	25,1	28,0	-3,7	120,9	116,0	169,8	87,8	505,9	339,2	108,3	56,4
2015	29,9	6,3	25,3	-0,3	113,3	104,0	166,2	99,0	478,5	319,9	101,7	55,0
2016	30,7	5,0	25,4	1,8	113,5	103,1	167,2	106,6	483,6	323,6	100,8	57,2
2017	30,0	0,1	27,6	3,9	112,5	100,0	170,5	113,4	509,5	339,6	105,7	62,4

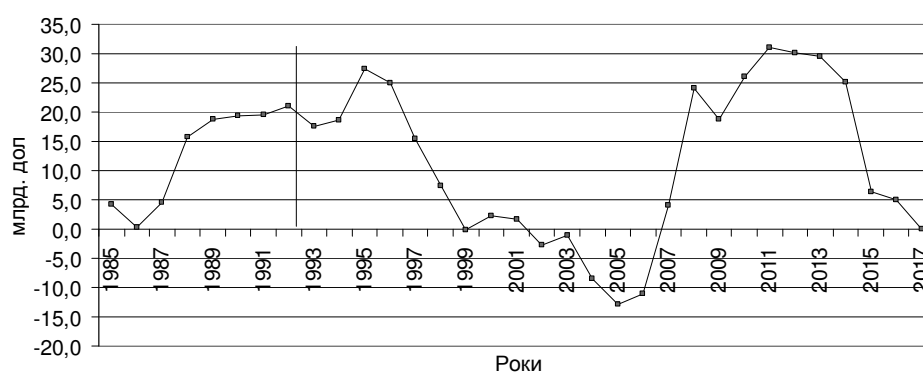
Джерело: розраховано автором за даними СОТ [10].

Так, протягом 1985–2017 рр. сальдо НАФТА було додатнім, зокрема в межах від 2 млрд дол. США (2005 р.) до 50,2 млрд дол. США (2013 р.), на відміну від значень показника по торгівлі усіма товарами. Торговельний ба-

ланс США також був активним, але за винятком 1999 р., 2002–2006 рр. (рис. 12), хоча по торгівлі усіма товарами постійно пасивним. Сальдо змінювалось від –12,9 млрд дол. США (2005 р.) до 31,1 млрд дол. США (2011 р.), причому можна виокремити етапи: 1987–1995 рр. – зростання; 1996–1999 рр. – падіння; 2000–2001 рр. – незначне зростання; 2002–2006 рр. – значне падіння, сальдо стало від'ємним; 2007–2011 рр. – зростання; 2012–2017 рр. – зменшення.

Рисунок 12

Торговельне сальдо США по аграрній продукції протягом 1985–2017 рр.

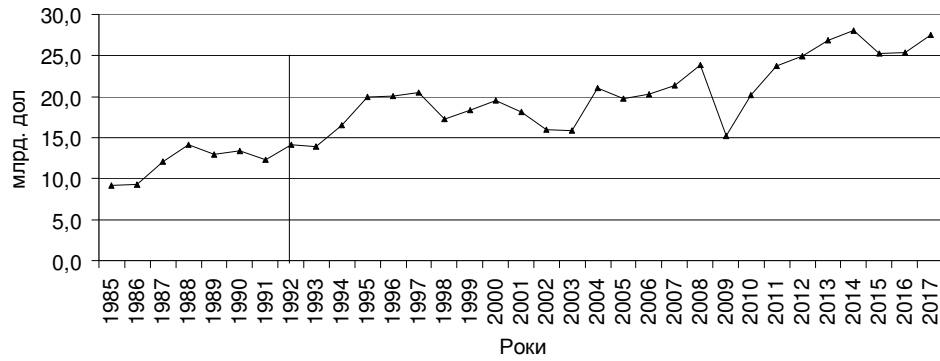
Джерело: розраховано автором за даними СОТ [18].

Для Канади протягом наведеного періоду (1985–2017 рр.) торговельний баланс постійно був активним, сальдо змінювалось у межах 9,2 млрд дол. США (1985 р.) – 28,0 млрд дол. США (2014 р.). Причому простежувалась тенденція його зростання, за винятком спадання в окремі роки (рис. 13).

Мексика більше імпортувала аграрної продукції, ніж експортувала, сальдо було додатнім лише у 1985–1987 рр. та 1995 р., але не перевищило 0,9–млрд дол. США, проте в останні 2016–2017 рр. – становило 1,8 та 3,9 млрд дол. США. У 2008 р. показник мав найменше значення – 8,8 млрд дол. США (рис. 14).

Рисунок 13

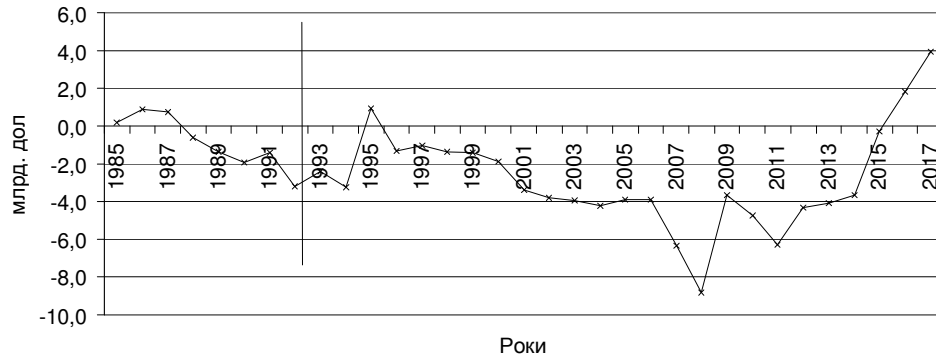
**Торговельне сальдо Канади по аграрній продукції
протягом 1985–2017 рр.**

Джерело: розраховано автором за даними СОТ [18].

Рисунок 14

**Торговельне сальдо Мексики по аграрній продукції
протягом 1985–2017 рр.**

Джерело: розраховано автором за даними СОТ [18].

Тобто серед країн НАФТА торговельний баланс по аграрній продукції був пасивний переважно у Мексики. Щодо коефіцієнта покриття імпорту експортом, то його мінімальні значення для НАФТА, США, Канади та Мексики становили відповідно 101,5; 86,0; 153,6 та 54,7%, а максимальні 167,5; 151,6; 278,6; 145,8%, тобто за постійно додатного сальдо коефіцієнт покриття імпорту експортом Канади був найбільшим. Хоча й індекс угруповання також постійно протягом наведеного періоду перевищував 100%.

Відомо, що НАФТА є одним з найбільших торговельних партнерів на світовому ринку, при цьому досить вагомою для країн-членів угруповання є внутрішньорегіональна торгівля. Наприклад, з 2000 по 2016 рр. частка експорту США до угруповання коливалась у межах 31,6–36,8%, (табл. 14), а це майже на половину менше, ніж для Канади та Мексики, для яких ці значення відповідно становил – 74,7–88,1% та 80,7–90,3%. І хоча порівняно з 2000 р. питома вага США, Канади та Мексики зменшилась відповідно на 2,6; 9,9 та 6,5%, експорт збільшився (відповідно з 288,1 млрд дол. США; 241,7; 150,2 до 496,9; 302,3 та 313,4 млрд дол. США) у 1,7; 1,3 та 2,1 разу.

Таблиця 14

Обсяг експорту усіх товарів та частка країн-членів НАФТА до угруповання

Роки	Експорт США, млрд дол. США	Частка експорту США, %	Експорт Канади, млрд дол. США	Частка експорту Канади, %	Експорт Мексики, млрд дол. США	Частка експорту Мексики, %
2000	288,1	36,8	241,7	87,4	150,2	90,3
2005	331,5	36,8	305,0	84,6	188,1	87,8
2010	412,9	32,3	294,3	75,9	249,5	83,6
2011	479,5	32,3	337,3	74,7	285,4	81,6
2012	508,4	32,9	343,7	75,4	299,1	80,7
2013	526,8	33,3	351,3	76,7	309,9	81,5
2014	552,6	34,1	370,1	77,7	329,4	83,0
2015	516,3	34,4	318,8	77,8	319,8	84,0
2016	496,9	34,2	302,3	77,5	313,4	83,8
2016 до 2000	1,7	0,9	1,3	0,9	2,1	0,9
мін.	265,2	31,6	221,6	74,7	139,6	80,7
макс.	552,6	36,8	370,1	88,1	329,4	90,3

Джерело: розраховано автором за даними СОТ [18].

Згідно з табл. 14 80% експорту Канади та більше 80% Мексики спрямовується в угруповання. Причому Канада переважно продає до США, найменша питома вага експорту становила 73,5%, а найбільша у 2000 р. та 2001 р. – 87,4%, до Мексики – не перевищувала 1,5% (2016 р.).

Аналогічна ситуація щодо Мексики, яка переважно вивозить продукцію до США, причому найменша частка експорту становила 77,7% (у 2012 р.), а найбільша – майже 89% (88,6%, 2004 р.). Відповідні показники щодо торгівлі з Канадою – 1,5% та 3,6%. (табл. 15).

Таблиця 15

Обсяги та частка експорту (усієї продукції) між країнами-членами НАФТА у 2000–2016 рр.

Year	Експорт США			Експорт Канади			Експорт Мексики		
	% до Канади	% до Мексики	Перевищення експорту США до Канади над експортом до Мексики	% до США	% до Мексики	Перевищення експорту Канади до США над експортом до Мексики	% до США	% до Мексики	Перевищення експорту Мексики до США над експортом до Канади
2000	22,6	14,3	1,6	87,4	–		88,1	2,2	40,9
2005	23,5	13,3	1,8	83,8	0,8	108,6	85,8	2,0	43,4
2010	19,5	12,8	1,5	74,7	1,3	59,5	80,1	3,6	22,4
2011	19,0	13,4	1,4	73,5	1,2	60,0	78,6	3,1	25,7
2012	18,9	14,0	1,4	74,2	1,2	62,7	77,7	2,9	26,4
2013	19,0	14,3	1,3	75,5	1,2	65,6	78,8	2,7	28,8
2014	19,3	14,8	1,3	76,6	1,1	71,4	80,3	2,7	29,7
2015	18,7	15,7	1,2	76,5	1,3	60,3	81,3	2,8	29,3
2016	18,3	15,9	1,2	76,0	1,5	51,5	81,0	2,8	29,1
2016 до 2000*	0,8	1,1	0,7	0,9			0,9	1,3	0,7

*для Канади відношення 2016 р. до 2001 р.
Джерело: розраховано автором [18].

З 2000 р. по 2016 р. експорт США до Канади збільшився у півтора разу, до Мексики – більше ніж вдвічі; з Канади до США – у 1,2 разу, до Мексики з 2001 р. по 2016 р. – 3,2 разу; з Мексики до США – 2,1 разу і майже втричі (2,9) до Канади. Тобто найбільше зростає торгівля США та Канади з Мексикою, а в останньої з Канадою. Варто звернути увагу на таке: по-перше, обсяги торгівлі між США та Канадою були значно більшими, по-друге ці країни інтегрувались ще раніше; по-третє, на розвиток торгівлі з Мексикою впливає укладання Угоди про вільну торгівлю. Так, максимальна частка експорту Мексики до Канади становила 3,6% (а мінімальне 1,5%), проте у 2016 р. порівняно з 2000 р. експорт до останньої зріс майже втричі (2,9 разу) з 3,6 млрд дол. США до 10,4 млрд дол. США. Частка експорту США до Канади не перевищувала 23,5% у 2000–2016 рр., але й не була меншою 18,3%. Варто зазначити, що Мексика також є вагомим ринком для США, до якого протягом наведеного періоду спрямовували від 11,8 (2008 р.) до майже 16% (15,9%, 2016 р.) експорту.

Хоча торгівля переважно здійснюється у напрямках США–Канада та США–Мексика, проте якщо у 2000 р. експорт США до Канади був більшим ніж до Мексики у 1,6 разу, то у 2016 р. – в 1,2 разу. Особливе зменшилось перевищення експорту Канади до США порівняно з Мексикою, зокрема у 2001 р. Воно становило 127,7, а в 2016 р. – 51,5 разу, і різниця експорту з Мексики до США та Канади відповідно дорівнювала у 2000 р. – 40,9 та 29,1(2016 р.) разу відповідно. Тобто з наведеного видно певне зменшення різниці експорту між країнами-членами угруповання, хоча вона все ще доволі значна.

Отже, з проведеного аналізу видно, що в угрупованні: найбільші торговельні потоки здійснюються між США й Канадою, а також – США та Мексикою; зменшується відмінність обсягів торгівлі між країною-лідером та іншими країнами-партнерами, хоча вона залишається вагомою.

Відповідно до нової Угоди переважно за рахунок Мексики було внесено найбільш значні зміни у правила торгівлі автомобілями, а також частинами їхніх виробництв; змінено систему вирішення торговельно-інвестиційних суперечок та ін. [9, с. 51]. Тобто це також говорить про певний вплив, виклики та можливі зміни у торгівлі. До речі, з 2000 по 2017 р. експорт аграрної продукції з США до Мексики збільшився (з 7,7 до 20,8 млрд дол. США) у 2,7 разу, а його частка зросла з 10,8 до 13,3%, тобто особливо не змінилась. Частка експорту з Мексики до США є значно вищою і за останні 10 років не була нижчою 73,9% (2012 р.), а в 2015 р. сягнула навіть 78%. Тобто як експорт усіх товарів, так і аграрних Мексика переважно спрямовує до США, причому з 2007 по 2017 р. його обсяг зріс більш ніж удвічі (2,1 разу) з 12,1 до 25,6 млрд дол. США. Отже, у торгівлі аграрною продукцією між країною-лідером та країною з найменшим рівнем економічного розвитку спостерігається експорт у обох, країни є вагомими ринками збуту одна для іншої, особливо США для Мексики, обсяги експорту країн значно зростають.

Варто зазначити про усунення ще до початку 2008 р. тарифних обмежень в НАФТА, але це не стосувалось борошна, цукру, яєць та молочної продукції. Також було ліквідовано митні збори, експортні податки, експортні та імпорتنі обмеження [6, с. 3]. Відповідно до ЮСМКА Канада дала згоду на часткове відкриття ринку молока для американського імпорту – у розмірі 3,59% внутрішнього ринку Канади та усунення введеного на початку 2017 р. 7-го, нижчого «інгредієнтного» класу молока для переробки на виробництво сирів та йогуртів. Канада зобов'язалась поступово розширювати квоти на безмитне ввезення курей, індичок та яєць із США, зокрема останні збільшили імпорتنі квоти для молочної продукції та тієї, що містить цукор з Канади [9, с. 51]. Це підтверджує вагомое значення аграрного сектору у цьому угрупованні, а також значний його захист країнами-членами. М. Лизун доречно зазначає: «економічна інтеграція стає чи не найголовнішим процесом, який сприяє сталому розвитку провідних країн світу та країн, що розвиваються». Водночас «Посилюється роль регіонально інтегрованих територій, тобто тих, як відповідають, як критерію концентрації більш інтенсивних економічних відносин між державами, так і критерію інституційної координації на основі довготривалих спільних норм» [17, с. 86].

До речі, США, Канада та Мексика також укладають регіональні торговельні угоди з іншими країнами [20], зокрема перша з Ізраїлем, Австралією, Перу, Кореєю та ін., друга – Чилі, Ізраїлем, Перу, ЄАВТ, ЄС, Україною, Кореєю та ін., остання – з Чилі, Бразилією, Аргентиною, ЄС та ін. Зазначимо, що ЄС є одним з основних експортерів та імпортерів для цих трьох країн, проте торгівля в межах об'єднання є більш вагомою, особливо для Канади та Мексики з США.

Висновки

Хоча НАФТА є одним з найбільш розвинених інтеграційних угруповань, у 2018 р. між його країнами-членами було підписано нову Угоду ЮСМКА, яка містить певні відмінності від попередньої. Тобто з часом виникають нові проблеми та виклики навіть у розвинених об'єднань, які вимагають нових правил та регулювання.

Угруповання є значним постачальником на світовому ринку, причому у 2018 р. збільшився експорт усіх його країн-членів, але найбільш вагомі обсяги характерні для США; експорт Мексики зростав найбільше, проте обсяги були меншими. І хоча лібералізація торгівлі між США та Канадою розпочалась раніше, все ж таки це показує переваги для країн з найменшим рівнем економічного розвитку в результаті інтеграції типу Північ-Південь.

Враховуючи вагоме значення аграрного сектору, варто зазначити, що в експорті аграрних товарів також переважна частина припадає на США, менша – на Канаду та Мексику відповідно. Як і по усіх товарах зростає аграрний експорт, зокрема частка Мексики у загальному експорті та імпорті угруповання. Торговельне сальдо НАФТА, зокрема США, по усіх товарах постійно було від'ємним, Канади та Мексики в окремі роки – позитивне. Найбільші значення індексу покриття імпорту експортом мала Мексика.

Частка аграрної продукції у загальному експорті угруповання становила 11,4%, причому найвищою була для Канади – майже 16%, але показник зменшився, якщо порівнювати з 1992 р. На відміну від торгівлі усіма товарами, торговельний баланс щодо аграрних протягом 1985–2017 рр. для НАФТА та Канади був активним, для США ситуація аналогічна, за винятком кількох років, але протилежна для Мексики, де сальдо було додатним лише в окремі роки. Варто зазначити, що внутрішньорегіональна торгівля має вагоме значення для кожної з країн-членів, наприклад, для США вона перевищувала третину, водночас для Канади та Мексики – відповідно 74,7% та 80,7%. Основні торговельні потоки переважно здійснюються в напрямках США–Канада та США–Мексика, і хоча різниця в обсягах у вказаних напрямках зменшується порівняно з Канада-Мексика, проте залишається вагомою. Збільшується обсяг торгівлі аграрною продукцією між США та Мексикою. Тобто угруповання має вагоме значення для кожної країни-члена, торгівля між ними зростає, особлива увага надається її інтенсифікації і надалі з урахуванням нових вимог та потреб.

Можуть виникати побоювання, що збільшення доступу для аграрної продукції США до Канади зменшить перспективи збільшення українського експорту, хоча, з іншого боку, доступ є частковим, до того ж для України встановлено розміри тарифних квот для агропродовольчої продукції, проте увагу необхідно зосереджувати на підвищенні якості продукції. З іншого боку, відкривається більша перспектива для української продукції потрапити на американський ринок, безумовно вимогами можуть стати і якість, і ступінь переробки, й інші чинники.

У процесі укладання угод про вільну торгівлю в майбутньому Україна також може орієнтуватись на окремі положення ЮМСКА, зокрема характерні для сучасних викликів – електронна торгівля, захист інтелектуальної власності тощо, на особливу увагу заслуговує торговельна політика щодо агропродовольчої продукції, право на працевлаштування у країнах-партнерах, розмір мінімальної заробітної плати працівників тощо.

Список використаної літератури

- Gantz D. A., Introduction To U.S. Free Trade Agreements. *British Journal of American Legal Studies*. 5(2). P. 299–313.
- Condon B. J. 2019. From NAFTA to USMCA: Two's Company, Three's a Crowd. *Latin American Journal of Trade Policy*. 2019. 1(2). P. 30–48.
- Бессонова М. М. Особливості інтеграційної взаємодії країн Північної Америки в рамках угод про вільну торгівлю: НАФТА та НАФТА 2.0. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2019. № 1(53). С. 289–294.
- Комар Н. Особливості формування зони вільної торгівлі в Північній Америці. *Вісник ТНЕУ*. 2016. № 1. С. 110–117.
- Фатулаєва А. Роль НАФТА в світових інтеграційних процесах. URL: [https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/10347/1/РОЛЬ НАФТА В СВІТОВИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ.pdf](https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/10347/1/РОЛЬ_НАФТА_В_СВІТОВИХ_ІНТЕГРАЦІЙНИХ_ПРОЦЕСАХ.pdf).
- Безрукова Н. В., Джурка Н. В. Економічні відносини країн-членів НАФТА: оцінка результатів співпраці. *Ефективна економіка*. 2018. № 12. С. 1–10.
- Костюнина Г. М. Североамериканская интеграция: 20 лет спустя. *Вестник МГИМО*. 2015. № 2(41). С. 231–240.
- Вагапова Д. Ф. НАФТА: влияние интеграции на конкурентоспособность стран-членов. *Российский внешнеэкономический вестник*. 2011. № 10. С. 94–108.
- Комкова Е. ЮСМКА вместо НАФТА. *Мировая экономика и международные отношения*. 2019. Т. 63. С. 50–58.
- Даркина А. В. Интеграция в рамках НАФТА: динамика развития объединительных процессов в 1990-е -2000-е гг. (экономический контент). Региональные исследования. URL: <https://sites.google.com/site/regionalnyeissledovaniya/arhiv/vyp-2/a-v-darkina-integracia-v-ramkah-nafta>.
- North American Free Trade Agreement (NAFTA). Government of Canada. URL: <https://www.international.gc.ca/trade-commerce/trade-agreements-accords-commerciaux/agr-acc/nafta-alena/fta-ale/index.aspx?lang=eng>.
- United States-Mexico-Canada Agreement. USMCA. International trade administration. Department of commerce. United States of America. URL: <https://www.trade.gov/usmca>.
- The Economic Relationship Between the United States, Canada, and Mexico: Earl Anthony Wayne Testifies before the U.S. Senate Committee on Foreign Relations. URL: <https://www.wilsoncenter.org/article/the-economic-relationship-between-the-united-states-canada-and-mexico-earl-anthony-wayne>.

M. Angeles Villarreal, Ian F. Fergusson The North American Free Trade Agreement (NAFTA). Congressional Research service. CRS Report. Prepared for members and Committees Congress – May 24, 2017. 43 p.

Международная экономическая интеграция : учеб. пособ. ; под ред. Н. Н. Ливенцева. Москва : Экономист, 2006. 430 с.

Вишняков В. М. Стратегия развития международных экономических интеграционных процессов Украины : монография. Симфпро роль : Феникс, 2009. 160 с.

Лизун М. Тенденції розвитку регіональної економічної інтеграції: методологічний аспект. *Журнал європейської економіки*. 2020. Т. 19 № 1(72). С. 85–101.

WTO. International trade and Market Access Data. URL : https://www.wto.org/english/res_e/status_e/.

Циганкова Т. М. Міжнародна торгівля : навч.-метод. посіб. / Т. М. Циганкова, Л. П. Петрашко, Т. В. Кальченко. Київ : КНЕУ, 2003. 256 с.

Regional Trade Agreements. Database. WTO. URL: <http://rtais.wto.org/UI/PublicMaintainRTAHome.aspx>.

Стаття отримана: 1 червня 2020 р.
Стаття рецензована: 14 червня 2020 р.
Стаття прийнята: 23 вересня 2020 р.